

Život mezi zkamenělinami

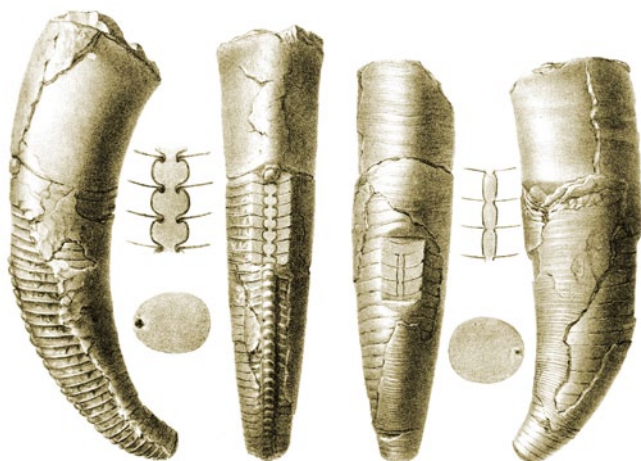
Podivínský pán, který se domlouvá lámanou češtinou a kupuje od místních dělníků za nemalé peníze „kamené brouky“. Tak nějak asi viděli Joachima Barranda obyvatelé povodí Berounky v polovině 19. století. Netušili, že jde o vědce, který se natrvalo zapíše do historie

• Mgr. Vladimír Socha

1884

pojmenování Barrandovských skal

Spletitá cesta, která z Barranda učinila jednoho z největších paleontologů působících na našem území, započala skromně. Barrande se narodil v městečku Saugues v jihofrancouzském departementu Haute-Loire 11. srpna 1799. Děťství a rané mládí prožil za neklidné vlády Napoleona I. Jeho otec byl malým obchodníkem, prodávajícím podomácku tkané

Portrét Joachima Barranda z roku 1883

plátno a vlněné houně. Považoval za občanskou povinnost umožnit svým synům nejvyšší možné vzdělání, a proto je poslal na tehdy nejdražší pařížské Stanislavovo lyceum.

Premiant ročníku

Odměnou mu bylo, že Joachim i Joseph Barrandové úspěšně složili zkoušky a byli přijati na prestižní vysokou školu technického rázu École Polytechnique.

Napoleon tuto školu proměnil v podstatě ve vojenskou, studenti zde byli vyučováni na útraty ministerstva války, nosili uniformy a bydleli v internátu. Primárním

účelem měla být výchova budoucích dělostřeleckých důstojníků a inženýrů schopných vyhovět potřebám armády při stavbě komunikací, mostů či železničních tunelů. Právě zde Barrande získal základy neobvyklého vzdělání a zařadil se po bok dalších slavných absolventů školy, například průmyslníka André-Gustava Citroëna či objevitele radioaktivity Becquerela.

Na polytechniku přijali Joachima hned napoprvé a navíc ji po dvouletém studiu zakončil jako nejlepší absolvent ročníku. Následně studoval na École des Ponts et Chaussées, vysoké škole technické se zaměřením na pozemní stavby. Také bratr Joseph byl úspěšný a později řídil projektování sibiřské magistrály. Joachim měl však před

Hlavonožec z Barrandova díla *Système Silurien du centre de la Bohême* (Silurský systém středních Čech)

Další z Barrandových nákresů zkamenělin

sebou jiný osud – stal se jednou z nejvýznamnějších postav paleontologie, vědy o dějinách života na Zemi. Pomohla mu zejména šťastná okolnost, že se více než dobře zapsal do paměti velikánů mezi svými učiteli. Mezi nimi nechyběly osobnosti typu Georsege Cuviera, zakladatele srovnávací anatomie a paleontologie obratlovců, nebo Jeana-Baptisty Lamarcka, biologa a autora jedné z prvních evolučních teorií. Právě na jejich doporučení si vévoda z Angoulême, následník francouzského krále Karla X., vybral talentovaného Barranda za vychovatele a učitele přírodních věd pro svého syna, Jindřicha z Chambordu. Tato skutečnost měla změnit Barrandův život způsobem, jaký neočekával a zprvu se snad jevil jako tragický. Nakonec však přispěl k tomu, že se rodilý Francouz nesmazatelně zapsal do dějin jiného národa.

Z Paříže do Čech

V roce 1830 opět zachvátila Paříž bouře nespokojených obyvatel, vedoucí až ke konečnému sesazení Karla X. z trůnu. Naštěstí se již tentokrát obešla bez masových poprav a sesazený král mohl opustit Francii i se svým dvorem a osobním jměním. Exulantem se stal také hrabě z Chambordu a spolu s ním vychovatel Barrande. Nejdříve strávili rok ve skotském Edinburghu, ale poté Karel X. přijal nabídku rakouského císaře Ferdinanda Dobrotivého a usídlil se na pražském Hradě (viz TČM červenec–srpen 2014, str. 26). Přítomnost sesazeného krále se nakonec stala nepohodlnou, a tak se po třech letech dvůr Karla X. přestěhoval na jih od Gorlice v současné Itálii. Hrabě de Chambord si koupil rakouský zámeček Frohsdorf, tam už ho však Barrande nenásledoval. Možná ho už omrzela hra na dvořana, kterou upřímně neměl rád, možná ho lákaly geologické poklady zlíčovské skály a dalších středočeských vrstev.

Jisté je, že Barrande se v Čechách neskrýval ani zde nehledal nový domov. Do Francie stále zajížděl a v Paříži měl dokonce pronajatý byt v dobré čtvrti nedaleko Sorbonny. Nově nastoupivší král Ludvík Filip sice odmítal veškeré nároky svého předchůdce, ale pro Barranda nepředstavoval žádné nebezpečí. I přes občasné služební cesty po Evropě

se však z francouzského vědce stal prakticky doživotně obyvatel českých zemí, který se zamiloval nejen do českých prvohorních zkamenělin.

Nesprávná pověst podivína

Nálepka jakéhosi askety, který se prochází ve starém kabátě a který si utrhuje od úst, aby mohl pracovat ve svém chudém pokoji na sbírce zkamenělin, zřejmě není zcela přesná. K dámám se choval uhlazeně a dvorně, za každých okolností tak „zůstával Francouzem“. Vzhledem k tomu, že byl také diskrétní, se o jeho mladých letech strávených v Praze nic pikantního nejspíš nikdy nedozvíme.

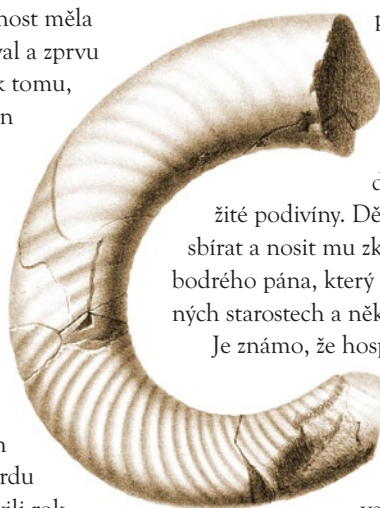
Jeho pověst výstředního profesora, neustále zapichujícího nos do země pod sebou, je však určitě neoprávněná a vychází spíše z mentality tehdejší doby, která ve vědeckých chtěla vidět odtážené podiviny. Dělníci, které Barrande naučil vyhledávat, sbírat a nosit mu zkameněliny, jej naopak popisovali jako bodrého pána, který si našel čas popovídat si s nimi i o běžných starostech a někdy jim vypomohl radou nebo penězi.

Je známo, že hospodyně dělala Barrandovi matka

spisovatele Jana Nerudy, Barbora Nerudová. Ačkoliv byla jen o čtyři roky starší než on, nazýval ji Barrande „paní bábinkou“ a choval se k ní velmi hezky. Neruda měl Barranda ve velké úctě, o čemž svědčí i fakt, že mu přinesl ukázat svou první vytištěnou básnickou sbírku *Hřbitovní kvítí*. Barrande si ji údajně celou pročel, což vzhledem k jeho nedokonalé češtině určitě nebylo snadné, a udělil pak mladému Nerudovi tuto radu: „Český národ nyní potřebuje spíše učence než básníky.“ Snažil se tak Nerudu údajně nasměrovat od literatury k vědě, což se mu ovšem nepovedlo.

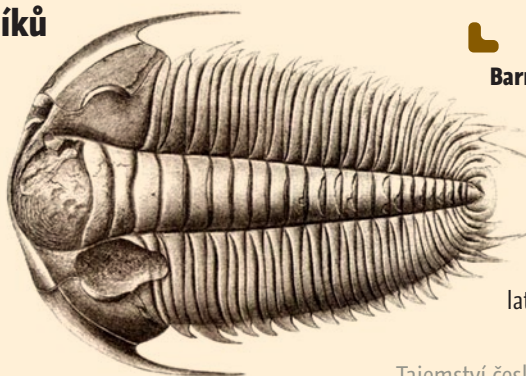
Kouzlo zkamenělin

Barrande obýval poměrně pohodlný, i když chudě vybavený pavlačový byt. Jeho sbírky zkamenělin postupně rostly a nabývaly podoby muzejních depozitářů, pro které už v bytě nebylo kam šlápnout. Nejednou prý Barrande káral paní Nerudovou, aby mu v zápalu úklidové horečky nevyhazovala zkameněliny

Půvabná terminologie skalníků

Lamači kamene neboli skalníci, kteří Barrandovi přinášeli zkameněliny, vytvořili vlastní názvosloví, jímž označovali trilobity a další zkamenělé prvohorní tvory. Tak se místo vědeckých názvů *Odontochile*, *Dalmanitina* nebo *Dicranopeltis* objevují půvabná jména „dvorecký rak motýlový“, „veselák“ nebo „zamračená hlavička,

Barrandův nákres trilobita

kropenatý ocásek“. Díky těmto výstižným názvům se mohl francouzský učenec domluvit s českými skalníky, pro které byla latina přece jen příliš složitou řečí.

♥ 1799
narodil se ve Francii

♥ 1830
sesazení Karla X.

♥ 1852
první vydání *Silurského systému středních Čech*

▲ 1826
stal se vychovatelem Jindřicha ze Chambordu

▲ 1831
Barrande s ním přišel do Prahy

▲ 1883
Barrande zemřel na zápal plic

▲ **Aršík známek s motivem Barrandových výzkumů**

na smetišti. Pro ni však trilobiti, hlavonožci a další staré pozůstatky prvohorního života představovali jen haldu zaprášeného kamení. Ale Barrande vytrval a v bytě si ponechal místo jen pro postel a stůl, u kterého bádá. Pracoval za světla kahanu, postaveného na obráceném kastrolu, a večer si sám nahlas povídal, co musí druhý den zařídít, zapsat a vyzkoumat.

Výsledkem bylo dílo, které by dnes zaměstnalo celé vědecké oddělení některého z dobře zavedených paleontologických ústavů. Jeho práce, kterou původně započal jako sběratelskou, brzy přerostla v badatelskou a po několika desetiletích vyústila v monumentální dílo, pro které se Barrande stal jednou z nejvýznamnějších postav dějin vědy. Jeho hlavní práce dostala název *Système Silurien du centre de la Bohême* (Silurský systém středních Čech) a svým rozsahem předčila všechny ostatní paleontologické práce

Literatura

- Fejfar, Oldřich: *Od trilobita k člověku*. Praha 1980
- Kříž, Jiří: *Joachim Barrande*. Praha 1999
- Kunovská, Eva: *Člověk Joachim Barrande, Vesmír 1983/10*, str. 306–311

Otcovství spisovatele Nerudy

Vzhledem k tomu, že Barrande i Neruda si byli poněkud podobní, vzniklo časem podezření, zda francouzský inženýr neměl ke služce Barboře Nerudové (1795–1869) až příliš velkou náklonnost, jejímž plodem se stal právě náš významný literát. Jedinými indiciemi pro tuto myšlenku je však pouze určitá fyzická podobnost a také nadprůměrná inteligence obou mužů. Ve skutečnosti byl Neruda spíše jakýmsi neoficiálním adoptivním synem, ke kterému si Barrande do jisté míry vypěstoval otcovský vztah. Neruda mu ve svém díle věnoval nejednu vřelou

vzpomínku. Na druhou stranu ale také hořce vzpomínal na chvíli, kdy svému učenému vzoru přinesl na ukázkou malou sbírku zkamenělin pro určení, Barrande v ní však objevil cosi zajímavého a celou ji Nerudovi zabavil. Možná právě tehdy ztratil český národ vědce, ale našel básníka.

Jan Neruda v sedmdesátých letech 19. století

té doby. V době Barrandovy smrti čítalo jeho vydané dílo 6 887 stran a k tomu 1 087 kreslených příloh velkého formátu. Celkem dvaadvacet svazků vážilo úžasných 62 kilogramů, dalších sedm svazků bylo navíc připraveno k tisku.

Vědcův štedrý odkaz

Zlé jazyky o Barrandovi tvrdily, že skrblil, ale to je nejspíš pomluva. Naopak je známo, že na sběratelskou činnost vydal během čtyřiceti let asi půl milionu franků. Těmi platil zejména své anonymní armádě sběratelů z řad skalníků, kteří mu nosili objevené zkameněliny. Bez jejich práce by sotva mohl odkázat Národnímu muzeu na 1 200 beden zkamenělin. O Barrandově charakteru vypovídá také to, jak se zachoval, když zjistil, že jej někteří skalníci okrádají odprodejem části zkamenělin překupníkům – pouze si povzděchl, že kdyby jim mohl platit víc, nechovali by se tak nečestně. V poslední vůli navíc odkázal 10 000 zlatých pokračovatelům na dokončení svého díla.

Německy učil Barranda sám František Palacký, který na něho nejspíš vlastenecky působil. Barrande odkázal všechny sbírky Čechám, přesto však zůstal Francouzem a odmítl například čestné občanství města Prahy. Příznačné je, že zachoval věrnost i svým přátelům a chlebedárcům, a z tohoto důvodu odmítl členství ve Francouzském institutu, jenž neuznával nároky jeho krále. Barrande se nicméně svému novému domovu odvděčil množstvím vědeckých názvů českého původu, které dával svým objevům. Jeden mlž se například na počest Nerudovy matky jmenuje *Babinka*.

Joachim Barrande zemřel 5. října 1883 na zápal plic krátce poté, kdy dorazil do rakouského Frohsdorfu vyřizovat pozůstalost svého někdejšího žáka Jindřicha hraběte z Chambordu. Je tedy pohřben na rakouské půdě, množství památníků a místních jmen ho však připomíná i u nás. Vždyť kdo by neznal Barrandien, Barrandov či Barrandovské skály? ●●●